

UTBILDNINGSFÖRVALTNINGEN
KVALITETS- OCH EKONOMIAVDELNINGEN
INSPEKTIONS- OCH ANALYSENHETEN

SID 1 (32)
2009-09-08

FÖRSKOLEINSPEKTÖR
HANS DAHLIN

TEL: 508 33 655

Stockholms stads

utbildningsinspektörers

årsrapport

2008-2009

Förskola

Innehåll

INLEDNING - BAKGRUND OCH UPPDRAG	3
SAMMANFATTNING.....	5
NORMER OCH VÄRDEN	5
UTVECKLING OCH LÄRANDE	6
BARN INFLYTANDE	7
FÖRSKOLA OCH HEM	8
SAMVERKAN MED FÖRSKOLEKLASSEN, GRUNDSKOLAN OCH FRITIDSHEMMET	9
SYSTEMATISKT KVALITETSARBETE OCH LEDARSKAP	10
LÄGESBESKRIVNING OCH BEDÖMNING	11
NORMER OCH VÄRDEN	11
<i>Jämställdhet mellan pojkar och flickor</i>	11
<i>Barn i behov av särskilt stöd</i>	12
<i>Likabehandlingsplaner</i>	12
UTVECKLING OCH LÄRANDE	13
<i>Pedagogisk grundsyn</i>	14
<i>Pedagogiskt innehåll och dess organisation</i>	14
<i>Pedagogiska miljöer</i>	14
<i>Språk och kommunikation</i>	15
<i>Det mångkulturella uppdraget</i>	15
<i>Matematik och naturvetenskap</i>	16
<i>Pedagogisk dokumentation</i>	17
BARN INFLYTANDE	18
<i>Val, projekt, dokumentation och miljö</i>	18
<i>Ansvar och utvärdering</i>	19
FÖRSKOLA OCH HEM	19
<i>Introduktion, information och samverkan</i>	20
<i>Utvärdering och likabehandlingsplan</i>	21
SAMVERKAN MED FÖRSKOLEKLASSEN, GRUNDSKOLAN OCH FRITIDSHEMMET	22
<i>Rutiner</i>	22
<i>Samverkan</i>	23
<i>Överlämningssamtal</i>	23
<i>Barn i behov av särskilt stöd</i>	24
SYSTEMATISKT KVALITETSARBETE OCH LEDARSKAP	24
<i>Ledning och organisation</i>	25
<i>Styrdokument</i>	25
<i>Uppföljning och utvärdering</i>	25
<i>Kompetensutveckling</i>	26
<i>Planeringsförutsättningar</i>	26
<i>Strukturella förutsättningar</i>	27
AVSLUTANDE DISKUSSION MED PRIORITERADE UTVECKLINGSOMRÅDEN	28
<i>Det goda arbetet i förskolan</i>	28
<i>Utvecklingsområden</i>	28
<i>Allmänt kring inspektionen under året</i>	30
INSPEKTERADE FÖRSKOLOR	31

INLEDNING - BAKGRUND OCH UPPDRAG

”Förskolan skall lägga grunden för ett livslångt lärande. Verksamheten skall vara rolig, trygg och lärorik för alla barn som deltar. Förskolan skall erbjuda barnen en god pedagogisk verksamhet, där omsorg, fostran och lärande bildar en helhet”. (Läroplan för förskolan)

Utifrån förskolans mål i läroplanen, och under senare delen av vårterminen även stadens förskoleplan, har stadens inspektion granskat måluppfyllelsen för att bidra till den pedagogiska utvecklingen av stadens förskoleverksamheter inom såväl kommunal som enskilt driven verksamhet. Inspektionen syftar även till att ge information om förskoleverksamhetens kvalitet till politiker och andra ansvariga liksom till allmänheten. Följande granskningsområden har bedömts:

- Normer och värden
- Utveckling och lärande
- Barns inflytande
- Förskola och hem
- Samverkan med förskoleklassen, skolan och fritidshemmet
- Systematiskt kvalitetsarbete och ledarskap

Inspektionerna består av dokumentstudier, intervjuer och verksamhetsbesök. Inför inspektionen skickar förskolechefen in aktuella lokala styrdokument såsom verksamhetsplan, verksamhetsberättelse, kvalitetsredovisning samt övrigt material som ligger till grund för kvalitetsbedömning av förskoleenhetens¹ verksamhet. Förskolorna skickar även in en sammanställning av den självvärdering de på begäran av inspektörerna genomfört utifrån delar av Skolverkets instrument BRUK. Inspektionen avslutas med en muntlig återkoppling till förskoleenhetens ledning och någon vecka efter det får den ansvariga chefen en preliminär skriftlig rapport för faktagranskning. Den slutliga rapporten, som färdigställs efter att inspektörerna har tagit del av förskolechefens återkoppling, läggs ut på Stockholm stads webbplats. I rapporten lyfter inspektörerna fram styrkor, svagheter, förslag till prioriterade utvecklingsområden och eventuella brister som måste åtgärdas utifrån lagstiftning.

Efter avslutad inspektion skickas en utvärderingsenkät till förskolechefen som där ges möjlighet att bedöma innehållet i samt utformningen och genomförandet av inspektionen. Från och med de inspektioner som utfördes i januari 2009 skickas även ett uppföljningsdokument till förskoleenheten ett halvår efter inspektionen. Där får förskolechefen möjlighet att redogöra för hur förskoleenheten tagit sig an de brister och utvecklingsområden som angivits i inspektionsrapporten.

¹ I de flesta fall består den inspekterade enheten av flera förskolor med gemensam ledning.

Under året har antalet förskoleinspektörer varierat². För att ändå uppnå målet att omfatta så många barn som möjligt har därför främst större enheter inspekterats. Eftersom de enskilt drivna verksamheterna vanligtvis är små har det varit en övervikt av kommunalt driven verksamhet med elva inspektioner omfattande ungefär 2 300 barn medan enskilt driven verksamhet haft åtta inspektioner omfattande cirka 900 barn. Det betyder att inspektionerna räknat på antal barn till 28 procent har omfattat enskilt driven verksamhet medan 35 procent av förskolebarnen i staden finns i enskilt driven verksamhet. Enskilt driven verksamhet omfattas även av tillsyn från avdelningen för enskilt driven och fristående verksamhet. Totalt berördes 8 procent av stadens ca 41 000 förskolebarn av inspektion. Samtliga stadsdelsnämndsområden är på något sätt representerade bland de inspekterade enheterna.

Denna årsrapport omfattar perioden augusti 2008 - juni 2009. Undertecknad, Hans Dahlin, är den förskoleinspektör som varit i funktionen under den största delen av perioden, från oktober och framåt, och har därför skrivit rapporten. De tidigare förskoleinspektörerna Inger Leffler, Birgitta Magnusson och Pirkko Leporanta Morley, de nytilkomna kollegorna Christiane Chin von Matern, Eva Hederström och Inga-Lill Hjerpe Lindgren samt enhetschef Christer Blomkvist har alla på olika sätt bidragit till rapporten. Katarina Höök har bistått med sifferunderlag och tabeller.

² Det finns fyra tjänster, men under stor del av året har endast två av dem varit tillsatta.

SAMMANFATTNING

Normer och värden

Styrkor

- Förskolornas formulerade värdegrund och strategierna för hur den omsätts ger goda förutsättningar för barnen att utveckla sin sociala och empatiska förmåga.
- Förskolorna har väl fungerande rutiner för arbetet med barn i behov av särskilt stöd.

Utvecklingsområden

- Förskolorna behöver ta fram strategier för sitt genusarbete.
- Förskolorna behöver göra föräldrarna delaktiga i framtagandet av likabehandlingsplanen samt förankra de färdiga planerna hos föräldrarna.

I likhet med tidigare år kan inspektionen konstatera att förskolornas arbete med att stödja barnens sociala och empatiska förmåga är ett prioriterat och väl utvecklat område. Förskolorna har med få undantag en gemensamt formulerad värdegrund och strategier för hur man omsätter arbetet med normer och värden i verksamheten. Detta sammantaget är en styrka för verksamheterna.

Det finns en allmän medvetenhet om vikten av att motverka traditionella könsmönster. Detta påverkar till viss del utformningen av förskolornas pedagogiska miljö, vilket material och vilka aktiviteter som erbjuds samt personalens förhållningssätt. Arbetet med dessa frågor är enligt vår bedömning förankrat men inte lika prioriterat som för några år sedan. Det är ett utvecklingsområde att förtydliga strategierna på detta område.

Förskolornas arbete med barn i behov av särskilt stöd är ett väl utvecklat och prioriterat område. Förskolorna har kända rutiner för hur de ska gå tillväga för att möta enskilda barns behov och personalen har god tillgång till handledning.

Förskolorna är enligt lag skyldiga att upprätta en likabehandlingsplan för att inte bara ingripa vid utan även aktivt förebygga kränkande behandling. Alla inspekterade förskolor känner nu till lagstiftningen och har upprättat en likabehandlingsplan. Det är dock vanligt att det brister beträffande föräldrarnas delaktighet i skapandet av planerna.

Utveckling och lärande

Styrkor

- Förskolorna bedriver vanligen ett medvetet arbete med att främja barnens språkutveckling.
- Förskolorna synliggör verksamheten genom dokumentation.
- Förskolorna har vanligen tydliga och tillgängliga pedagogiska miljöer.

Utvecklingsområden

- Förskolorna behöver tydligare formulera sin pedagogiska grundsyn och hur den omsätts i verksamheten.
- Förskolorna behöver ta fram strategier för det mångkulturella arbetet och i det innefatta arbetet med flerspråkiga barn.
- Förskolorna behöver utveckla den pedagogiska dokumentationen så att den även blir ett verktyg för planering, uppföljning och utvärdering.
- Förskolorna behöver utveckla sin pedagogiska miljö så att den även blir kreativ och utmanande.

De förskolor som genom diskussioner formulerat en gemensam pedagogisk grundsyn utifrån läroplanens intentioner har goda förutsättningar för att omsätta den i sin pedagogiska verksamhet, vilket de flesta av dessa förskolor också gjort. Hur förskolorna organiserat sitt pedagogiska innehåll varierar utifrån dessa grundantaganden och om de är formulerade. För de förskolor som inte tagit fram en pedagogisk grundsyn och omsatt denna är detta därför ett viktigt utvecklingsområde. Vi bedömer dock att barnen generellt har goda möjligheter för lek i förskolorna, oavsett om det finns en formulerad pedagogisk grundsyn eller inte.

Det råder stor variation mellan enheter och förskolor och även mellan avdelningar vad gäller den pedagogiska miljön. Det vanligaste är att barnen har tillgång till tydliga, tillgängliga och välutrustade miljöer. Att vidareutveckla miljöerna så att de även blir kreativa och utmanande är samtidigt ett utvecklingsområde.

Den personal vi möter vid inspektionerna framhåller betydelsen av barnens språkutveckling och sin egen roll som språkliga förebilder. Det huvudsakliga arbetet sker i vardagliga situationer men vi får även goda beskrivningar av aktiviteter som genom berättande och dramatiserande utvecklar barnens språk. Det finns olika sätt att följa upp barnens språkutveckling. Sammantaget är detta en styrka.

När det gäller det mångkulturella uppdraget finns stora skillnader både i förutsättningar och i medvetenhet mellan olika förskolor i staden. Arbetet med flerspråkighet och andraspråkutveckling har kommit olika långt. Det vanligaste är att det finns en medvetenhet om vikten av att arbeta med detta men att det saknas en formulerad och omsatt strategi.

Personalen på förskolorna ger vid inspektionerna oftast goda beskrivningar av hur de arbetar med matematik i vardagen och i rutinsituationer. De flesta barnen har tillgång till material för bygglek och konstruktion. Det är även vanligt att förskolorna

använder naturen så att barnen får goda möjligheter att utveckla förståelse för kretslopp samt sitt kunnande om växter och djur.

Nästan alla förskolor arbetar med dokumentation på något sätt och det finns en stor medvetenhet om att dokumentationen kan bli ett användbart pedagogiskt verktyg. Vanligast är att dokumentationen på ett bra sätt används till att synliggöra verksamheten för barn och föräldrar. Vår bedömning är dock att den pedagogiska dokumentationen bör utvecklas ytterligare så att den ännu bättre kan beskriva barns läroprocesser samt bli ett verktyg även för planering och uppföljning inför utvärdering.

Barns inflytande

Styrkor

- Förskolorna erbjuder medvetet barnen valmöjligheter i verksamheten.
- Den i huvudsak tydliga och tillgängliga miljön ger barnen inflytande över sin vardag.

Utvecklingsområden

- Förskolorna behöver tydligare återkoppla till barnen vad deras synpunkter lett fram till.

Det finns enligt vår erfarenhet en stor medvetenhet om vikten av att ge barnen möjligheter till inflytande och ansvar. Många förskolor kan ge exempel på hur barnen kan välja mellan olika aktiviteter, ”stationer”, utflykter med mera. De flesta förskolor håller fram lyhördhet och flexibilitet som viktiga ledord för att ge barnen inflytande över verksamheten och sin vardag. Många förskolor har insett kopplingen mellan utformningen av den pedagogiska miljön och barns inflytande. Både barnens valmöjligheter och den tillgängliga miljön är styrkor för verksamheten.

Barnen får ofta ta ansvar i vardagssituationer och uppmanas att hjälpa varandra. Vi har även sett exempel på att barnen är med i formulerandet av regler för olika aktiviteter och stationer. Det svåraste inom det här området verkar vara att ge barnen återkoppling på vad deras önskemål och inflytande lett fram till samt att ta tillvara barnens synpunkter på ett systematiskt sätt i utvärderingar.

Förskola och hem

Styrkor

- Förskolorna har ett gott bemötande av och samverkan med föräldrarna i vardagen.
- Den föräldraaktiva inskolningen ger föräldrar inblick i verksamheten och lägger en god grund för fortsatt samverkan.

Utvecklingsområden

- Förskolorna behöver utveckla sin övergripande information samt i högre utsträckning erbjuda information digitalt och på flera språk.
- Samverkan med föräldrarna bör fördjupas bland annat genom att föräldrars synpunkter tas tillvara på ett mer systematiskt sätt i utvärderingen.

Liksom tidigare år har årets inspektioner visat att arbetet med föräldrasamverkan generellt sett är högt prioriterat och av god kvalitet. Personal och ledning är måna om att skapa förtroendefulla relationer med föräldrarna. Det goda bemötandet är en styrka för verksamheten. Den så kallade föräldraaktiva inskolningen har fått stort genomslag och har inneburit att föräldrar fått en ökad insyn i verksamheten vilket lägger en god grund för framtida samverkan.

Information till föräldrarna sker främst i den dagliga kontakten. Detta är också det viktigaste sättet enligt både personal och föräldrar. De flesta förskolor synliggör verksamheten genom dokumentation på ett bra sätt. Dock kan den övergripande informationen kring verksamhetens mål och förutsättningar samt formerna för digital information utvecklas ytterligare.

Samverkansformerna är ofta varierade, välfungerande och uppskattade av föräldrarna. Utvecklingssamtal erbjuds alltid men underlagen för samtalen varierar stort. Förskolorna är generellt lyhörda för föräldrarnas synpunkter i vardagen och i olika andra sammanhang. Synpunkterna används i viss mån i utvärderingar. Däremot sker detta sällan systematiskt. Vad gäller den så kallade likabehandlingsplanen mot diskriminering och annan kränkande behandling så känner få föräldrar till syftet med den eller den lagstiftning som styr den.

Samverkan med förskoleklassen, grundskolan och fritidshemmet

Styrkor

- Det finns rutiner för överlämnandet till skolans verksamheter för de flesta barn.
- Barn i behov av särskilt stöd får ett väl förberett överlämnande.

Utvecklingsområden

- Samverkan kring det pedagogiska innehållet behöver fördjupas för att uppnå en bättre pedagogisk kontinuitet för barnen.
- Samverkan behöver övergripande organiseras så att den inbegriper alla barn och alla former av anordnare.
- Överlämnandesamtalet bör i högre grad vara i form av trepartssamtal och innefatta en pedagogisk dokumentation över barnets förskoletid.

Inspektionens erfarenheter från läsåret är att de flesta förskolorna har fungerande rutiner för barnens övergång till de mest närliggande skolorna. Samverkan i läroplanens mening är däremot mer sällsynt. Hälften av de inspekterade förskolorna har inget sådant utbyte med skolans verksamheter. Övergripande strategier behöver tas fram där detta saknas.

Det är sällsynt att överlämningssamtal genomförs inför övergången i vilket föräldrar, förskolepersonal och personal från skolans verksamheter deltar. Någon dokumentation förs idag ytterst sällan över från förskolan till skolan. Det vanligaste är att förskolans dokumentation lämnas till föräldrarna men inte används vidare.

För de barn som haft särskilt stöd i förskolan, eller förväntas behöva extra omsorgsfull planering inför starten i förskoleklass, finns dock enligt vår erfarenhet alltid en väl fungerande strategi för övergången med olika samtal där även föräldrarna är delaktiga.

Systematiskt kvalitetsarbete och ledarskap

Styrkor

- De flesta förskolor har en organisation som skapar goda förutsättningar för delaktighet och ett systematiskt kvalitetsarbete.

Utvecklingsområden

- Förskolorna behöver formulera tydligare mål samt ta fram kriterier för att underlätta sin uppföljning och utvärdering.
- Förskolorna behöver mer systematiskt sammanställa sin uppföljning som underlag för sin utvärdering.
- Förskolorna behöver i högre grad beskriva vilka resultat använda arbetssätt lett fram till och göra analyser utifrån dessa resultat.

Nästan alla enheter har en tydlig ledning, en dokumenterad ansvarsfördelning och olika mötesformer, som skapar förutsättningar för personalens delaktighet samt ger en god grund för ett systematiskt kvalitetsarbete.

De verksamhetsplaner som inspektionen tagit del av innehåller mestadels målformuleringar som tydligt syftar mot mål i läroplanen och/eller övergripande kommunala mål. Problemet är snarare att det ibland blir så många mål att de är svåra att följa upp. Vidare är målen ofta formulerade som arbetssätt och inte som mål med kriterier på ett sätt som skulle underlätta uppföljningen.

Alla förskolor har någon form av uppföljning och utvärdering. Dock sker den i huvudsak muntligt, vilket gör att chefens förmåga att från olika sammanhang sammanställa verksamhetens resultat blir avgörande för dess användbarhet. Resultaten från utvärderingarna utgörs fortfarande mer av redovisningar av arbetssätt och aktiviteter än av resultat av vad dessa lett fram till för barnen. Dessutom saknas analyser utifrån resultaten i de fall sådana presenteras.

Barns och föräldrars synpunkter uppmärksammas ofta i vardagen och i olika samtal. Däremot sker detta mer sällan systematiskt så att de kan utgöra ett underlag i det systematiska kvalitetsarbetet. Dessutom bör den pedagogiska dokumentationen, som på de flesta förskolor synliggör verksamheten, utvecklas till att även bli ett verktyg för uppföljning och utvärdering.

Inspektionens erfarenhet är att de flesta förskolor har en medveten kompetensutveckling som i flera fall svarar mot identifierade utvecklingsområden. Den personal vi intervjuat är oftast nöjda med sina möjligheter till kompetensutveckling. Vår bedömning är också att de flesta enheter kan erbjuda rimliga förutsättningar för personalens planering och reflektion.

LÄGESBESKRIVNING OCH BEDÖMNING

Normer och värden

Styrkor

- Förskolornas formulerade värdegrund och strategierna för hur den omsätts ger goda förutsättningar för barnen att utveckla sin sociala och empatiska förmåga.
- Förskolorna har väl fungerande rutiner för arbetet med barn i behov av särskilt stöd.

Utvecklingsområden

- Förskolorna behöver ta fram strategier för sitt genusarbete.
- Förskolorna behöver göra föräldrarna delaktiga i framtagandet av likabehandlingsplanen samt förankra de färdiga planerna hos föräldrarna.

I läroplanen uttrycks att "Förskolan skall aktivt och medvetet påverka och stimulera barnen att utveckla förståelse för vårt samhälles gemensamma demokratiska värderingar och efterhand omfatta dem".

I likhet med tidigare år kan inspektionen konstatera att förskolornas arbete med att stödja barnens sociala och empatiska förmåga är ett prioriterat och väl utvecklat område utifrån en lång tradition inom förskoleverksamheten, något som också blir tydligt i kvalitetsredovisningarna. Detta styrks även av föräldrarna, som i den senaste brukarundersökningen från 2008 till 90 procent är nöjda med barnens trygghet i förskolan och "personalens sätt att vara mot barnen".

Förskoleenheterna har med få undantag en gemensam, formulerad värdegrund och strategier för hur de omsätter arbetet med normer och värden i verksamheten. Vi kan se att detta ger en medvetenhet kring dessa frågor och kan, när det används medvetet av ledningen, även skapa tydliga förväntningar på personalens agerande. Vår bedömning är att personalen är medveten om betydelsen av sitt förhållningssätt och att de formulerade värdegrunderna väl svarar upp mot läroplanens intentioner.

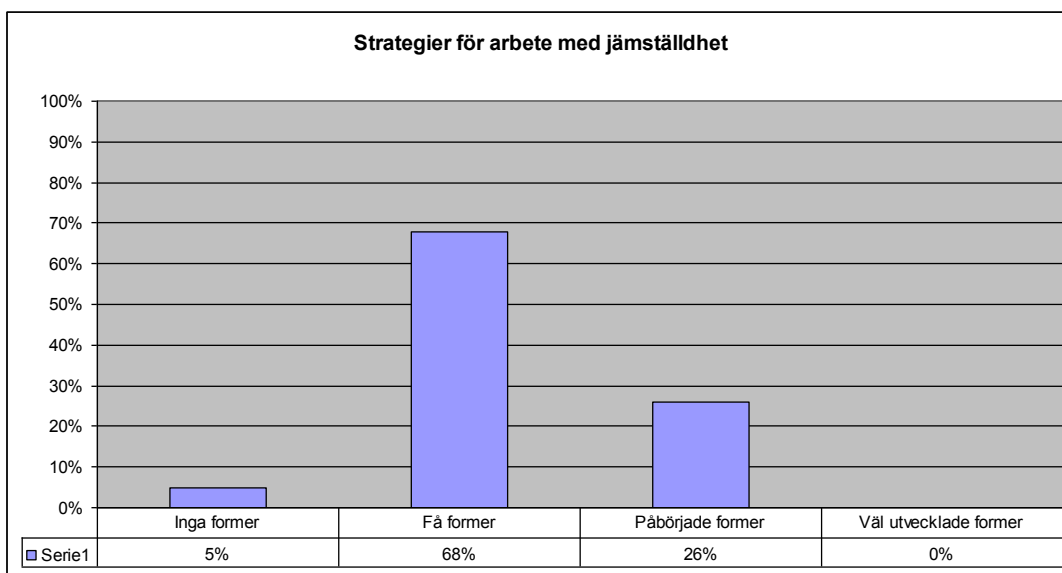
Vi kan även se tydliga och positiva resultat av förskolornas arbete med att omsätta målen i läroplanen inom området normer och värden. Inspektionen får många goda exempel på hur personalen förhåller sig vid konflikter i barngruppen och hur dessa sedan hanteras. På de flesta förskolor råder ett mycket gott klimat, både i barngruppen och mellan personal och barn.

Jämställdhet mellan pojkar och flickor

Enligt styrdokumentet ska förskolan motverka traditionella könsroller och könsroller. Det finns en allmän medvetenhet om vikten av dessa frågor vilket till viss del påverkar utformningen av förskolornas pedagogiska miljö, vilket material och vilka aktiviteter som erbjuds samt personalens förhållningssätt. Arbetet med dessa frågor är enligt vår bedömning förankrat men inte lika prioriterat som för några år sedan, något som även syns i kvalitetsredovisningarna.

Däremot är det enligt inspektionens erfarenhet en fortsatt angelägen fråga för föräldrarna som i brukarundersökningen bara till 60 procent var nöjda med hur medvetet personalen arbetar med att ge pojkar och flickor lika möjligheter. Förskolorna kopplar, enligt vår bedömning, inte samman arbetet inom detta område med den övergripande värdegrunden och det formuleras inga mål eller arbetssätt för det här området. Strategierna för hur man omsätter en mer genusmedveten pedagogik i praktiken behöver förtydligas, något som även lyfts fram i kvalitetsredovisningarna.

I tabellen nedan åskådliggörs i vilken utsträckning inspekterade förskolor enligt inspektörernas bedömningar har utarbetade strategier för att arbeta för jämställdhet mellan flickor och pojkar.

Barn i behov av särskilt stöd

Förskolornas arbete med barn i behov av särskilt stöd är ett väl utvecklat och prioriterat område, både enligt inspektionens bedömning och enligt stadsdelarnas kvalitetsredovisningar. Förskolorna har kända rutiner för hur de ska gå tillväga för att kunna möta enskilda barns behov. Rutinerna är dock inte alltid dokumenterade.

När extra resurser tilldelas upprättas alltid en handlingsplan som följs upp. Vår bedömning är dock att verksamheten skulle gagnas av att i vissa fall upprätta en handlingsplan i ett ännu tidigare skede. Personalen har, enligt vår bedömning, god tillgång till stöd och handledning av exempelvis specialpedagog, talpedagog och psykolog. Det finns även ett visst samarbete med externa aktörer. Vi vill dock påpeka vikten av att etablera nya externa kontakter för stöd när den egna organisationen förändras eller stödteam läggs ner.

Likabehandlingsplaner

Med anledning av lag (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever, fram till årsskiftet 08/09, och därefter

diskrimineringslagen (2008/567) samt skollagens kapitel 14a som ålägger förskola och skola att inte bara ingripa vid utan aktivt förebygga kränkande behandling, har vi under verksamhetsåret kontrollerat förskolornas så kallade likabehandlingsplaner, det vill säga obligatoriska planer mot diskriminering och andra former av kränkande behandling.

Vi kan konstatera att alla inspekterade förskolor känner till lagstiftningen och har upprättat en likabehandlingsplan. Några förskolor har kopplat samman arbetet med planen med värdegrundsarbetet. Det som ofta brister i likabehandlingsplanen är förankring och delaktighet i föräldragruppen, i vissa fall även i personalgruppen, samt en beskrivning av hur revidering och förnyande av planen ska ske. Detta har även lyfts som ett utvecklingsområde i stadsdelarnas kvalitetsredovisningar. Man har inte diskuterat lagstiftningens syfte och föräldrarnas roll i den som barnens företrädare. Detta beror enligt vår bedömning delvis på att både förskolorna och föräldrarna är nöjda med hur det förebyggande arbetet fungerar. Inte heller har förskolorna uppmärksammat att lagstiftningen skärpts från årsskiftet genom att skrivas in både i den nya diskrimineringslagen och i skollagens nyttillkomna kapitel 14. Därmed räcker det inte längre med att planen revideras. Inte heller har uppföljningen och utvärderingen av likabehandlingsplanen redovisats i kvalitetsredovisningen, vilket är ett krav i förordningen om kvalitetsredovisning som gäller för kommunalt drivna förskolor.

Utveckling och lärande

Styrkor

- Förskolorna bedriver vanligen ett medvetet arbete med att främja barnens språkutveckling.
- Förskolorna synliggör verksamheten genom dokumentation.
- Förskolorna har vanligen tydliga och tillgängliga pedagogiska miljöer.

Utvecklingsområden

- Förskolorna behöver tydligare formulera sin pedagogiska grundsyn och hur den omsätts i verksamheten.
- Förskolorna behöver ta fram strategier för det mångkulturella arbetet och i det innefatta arbetet med flerspråkiga barn.
- Förskolorna behöver utveckla den pedagogiska dokumentationen så att den även blir ett verktyg för planering, uppföljning och utvärdering.
- Förskolorna behöver utveckla sin pedagogiska miljö så att den även blir kreativ och utmanande.

Läroplanen fastslår att ”Den pedagogiska verksamheten skall genomföras så att den stimulerar och utmanar barnets utveckling och lärande”. Skolverket såg i sin rapport ”Tio år efter förskolereformen” att läroplanens syn på barn och lärande fått oväntat snabbt genomslag. Stadens förskoleplan lyfter fram helheten för barnen i förskoleverksamheten samt lekens betydelse. Vidare framhålls att ”Varje barns

självförtroende, nyfikenhet och lust är drivkraften för lärandet. Barn lär genom att utforska sin omvärld, bli utmanade i sina tankar och i mötet med andra”.

I brukarundersökningen 2008 var föräldrarna till 80-90 procent nöjda med förskolans arbete på det här området.

Pedagogisk grundsyn

Det är inspektionens erfarenhet att de förskoleenheter som genom diskussioner formulerat en gemensam pedagogisk grundsyn utifrån läroplanens intentioner också skapar goda förutsättningar för att omsätta den i sin pedagogiska verksamhet. Att synliggöra och medvetandegöra sina pedagogiska ställningstaganden har enligt vår bedömning en positiv effekt på det pedagogiska arbetet.

På förskolorna finns i regel en medvetenhet om vikten av gemensamma pedagogiska diskussioner och på många förskolor pågår ett arbete för att åstadkomma detta. De förskoleenheter som har formulerat en pedagogisk grundsyn har gjort detta med utgångspunkter som väl sammanfaller med läroplanens intentioner. Däremot tycks det enligt vår bedömning ofta uppstå problem med att omsätta visionerna till arbetssätt och pedagogisk praktik. Det finns även exempel på förskolor som ännu inte påbörjat en sådan diskussion.

Pedagogiskt innehåll och dess organisation

Hur förskolorna organiserat sitt pedagogiska innehåll varierar enligt vår bedömning utifrån hur medvetet man formulerat sin pedagogiska grundsyn och därefter omsatt denna. Det finns ofta en uttalad ambition att organisera verksamheten utifrån barnens intressen men vi kan se stora variationer i detta sammanhang. Allt ifrån helt vuxenstyrd verksamhet till det som är vanligast, att barnens frågor och intressen kan påverka inom en förutbestämd ram. Vi ser även enstaka exempel på projektarbeten som drivs framåt genom barnens egna frågor samt genomsyrar verksamheten som helhet både tidsmässigt och i miljön. Därigenom vävs läroplanens områden samman till en helhet. Vi bedömer också att barnen generellt har goda möjligheter till lek i förskolorna.

Pedagogiska miljöer

Det råder enligt vår erfarenhet stor variation mellan enheter, mellan förskolor och ibland även mellan avdelningar på samma förskola vad gäller den pedagogiska miljön. I inspektionen ser vi skillnad mellan de förskoleenheter som diskuterat den pedagogiska miljöns betydelse och integrerat den i sin verksamhet och de förskolor som inte gjort det.

Det vanligaste är att barnen har tillgång till tydliga, tillgängliga och relativt välutrustade pedagogiska miljöer. I vissa fall har dock inspektionen påpekat att miljöerna behöver kompletteras och även göras mer tillgängliga. Detta gäller oftare för de yngsta barnen än för de äldre. Det finns dock även exempel på förskolor och avdelningar där barnen har tillgång till miljöer och material som även är spännande, kreativa och utmanande. Vi ser en ökande medvetenhet kring miljöns betydelse, något som även avspeglas i stadsdelarnas kvalitetsredovisningar.

Det finns olika strukturella lösningar som påverkar materialens tillgänglighet för barnen. På de förskolor som valt att ha det skapande materialet samlat i en särskild verkstad har barnen oftast bara tillgång till detta på bestämda tider och tillsammans med en vuxen. Vi kan också konstatera att barngrupper med stor åldersspridning försvårar möjligheterna att göra den pedagogiska miljön både tillgänglig och utmanande för alla barn.

Den pedagogiska utemiljön är ofta något som förskolorna eftersträvar att utveckla. Här behövs enligt vår bedömning en ökad medvetenhet om utemiljöns pedagogiska möjligheter men det finns samtidigt problem med skadegörelse på kvällar och helger som försvårar detta. Medan närmare 80 procent av föräldrarna i brukarundersökningen 2008 var nöjda med miljö och material inomhus var motsvarande resultat 65 procent för utemiljön.

Språk och kommunikation

Den personal vi möter framhåller betydelsen av barnens språkutveckling, sin egen roll som språkliga förebilder samt vikten av att använda ett rikt språk. Denna bild förstärks av att detta område så tydligt lyfts fram i kvalitetsredovisningarna. Det huvudsakliga arbetet sker i vardagliga situationer men vi får även goda beskrivningar av aktiviteter där berättande och dramatiserande utvecklar barnens språk. Det är vanligt, särskilt för de äldre barnen, att det finns tillgång till skrivhörnor och material som uppmuntrar till skrivande och läsande. Ofta lyfter personalen fram samlingen som ett sammanhang för språkutveckling, något som vi ifrågasätter eftersom erfarenheten visar att denna oftast är vuxenstyrd med begränsat talutrymme för barnen.

Det finns olika sätt att följa barnens språkutveckling, genom att dokumentera aktiviteter eller projekt, eller genom kartläggningar som exempelvis TRAS³. Vår bedömning är att dessa i huvudsak används för att utvärdera förskolans verksamhet, inte de enskilda barnen, vilket stämmer väl överens med läroplanens intentioner.

De förskolor som, enligt vår bedömning, kommit längst i sitt språkutvecklande arbete är de som lyckats integrera detta i projekt/temaarbeten samt i dramatiseringar.

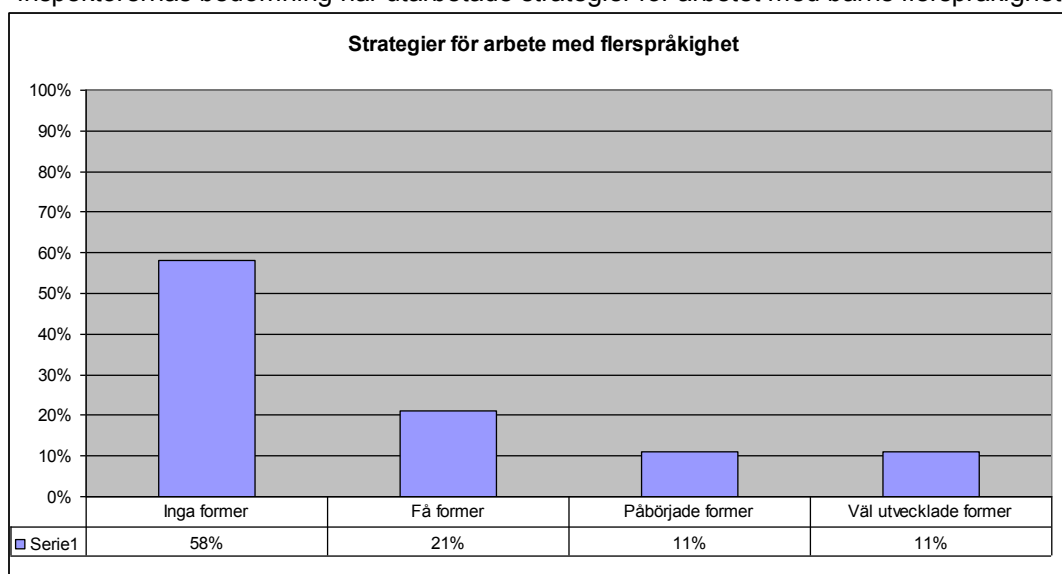
Det mångkulturella uppdraget

När det gäller det mångkulturella uppdraget finns stora skillnader i förutsättningar men även i medvetenhet om uppdraget mellan förskolorna i staden. Arbetet med flerspråkighet och andraspråksutveckling har kommit olika långt. Som framgår av nedanstående diagram bedömer vi att det är få enheter som har välutvecklade strategier för detta. Det vanligaste är att det finns en medvetenhet om vikten av att arbeta med detta men att det saknas en formulerad strategi, något som även syns i kvalitetsredovisningarna. Föräldrar uppmuntras oftast att prata sitt modersmål med sina barn och både språk och kulturer uppmärksammas på olika sätt på förskolorna genom böcker, mat och traditioner. Det är även vanligt att förskolorna kartlägger den språkliga miljön kring barnen.

³ Tidig registrering av språkutveckling

Inspektionen möter ofta verksamheter som beskriver att det är svårt att arbeta med dessa frågor eftersom det i barngruppen inte finns barn från andra kulturer. Här vill vi påpeka att läroplanens intentioner bör enligt Skolverkets allmänna råd ”inte begränsas till förskolor i mångkulturella områden”. Det förekommer även olika försök att erbjuda barnen modersmålsstöd. Resultaten av dessa anser vi bör utvärderas ytterligare.

I tabellen nedan åskådliggörs i vilken utsträckning inspekterade förskolor enligt inspektörernas bedömning har utarbetade strategier för arbetet med barns flerspråkighet.

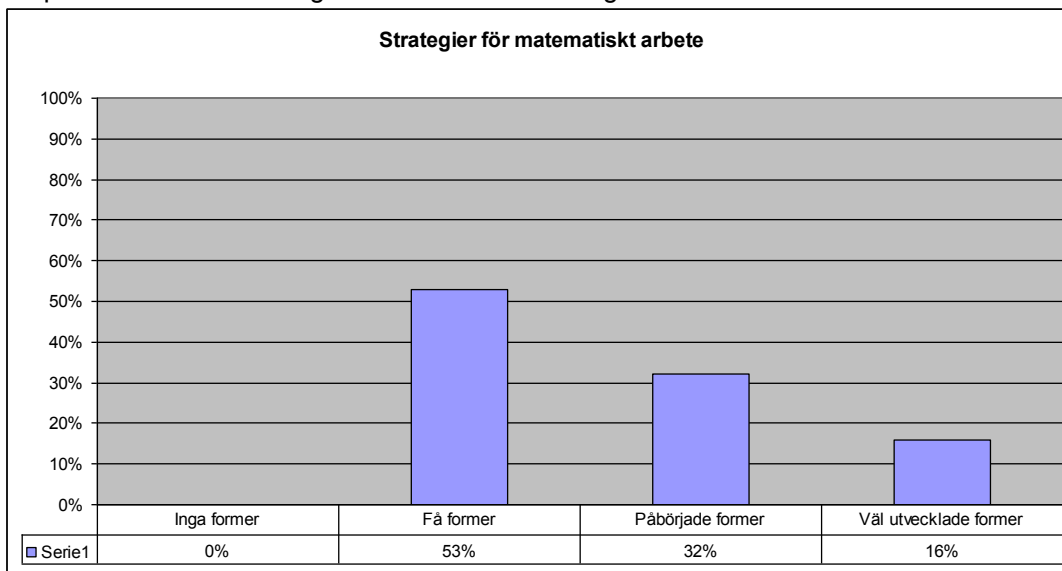

Matematik och naturvetenskap

Personalen på förskolorna ger oftast goda beskrivningar av hur de arbetar med matematik i vardagen och i rutinsituationer. De flesta barnen har tillgång till material för bygglek och konstruktion, däremot kopplas inte alltid dessa aktiviteter till barns matematiska och logiska tänkande. Allmänt har de yngre barnen sämre tillgång till denna typ av material. Det är även mindre vanligt att barnen har möjligheter att väga, mäta, sortera och experimentera. Kvalitetsredovisningarna ger en mer positiv bedömning av denna del av verksamheten än vad inspektionsrapporterna gör. Det beror enligt vår bedömning på att inspektionen även efterfrågar tydligare medvetenhet kring kopplingarna mellan det material som erbjuds, vardagliga situationer och aktiviteter när det gäller att utveckla barnens matematiska tänkande.

Det är också vanligt att förskolorna använder naturen för att ge barnen möjlighet att utveckla förståelse för kretslopp samt sitt kunnande om växter och djur. Det ekologiska perspektivet är tydligast på de förskolor som medvetet använder naturen i sin verksamhet. Däremot förekommer andra former av naturvetenskapliga experiment mer sällan.

I tabellen nedan åskådliggörs i vilken utsträckning inspekterade förskolor enligt inspektörernas bedömningar har utarbetade strategier för barnens matematiska tänkande.

Pedagogisk dokumentation

Nästan alla förskolor arbetar med dokumentation på något sätt och det finns en stor medvetenhet om att dokumentation kan bli ett än mer användbart pedagogiskt verktyg. Denna medvetenhet syns även i enheternas kvalitetsredovisningar. Vanligast är att dokumentationen används till att synliggöra verksamheten för barn och föräldrar. Många förskolor använder också dokumentation för att återkoppla verksamheten till barnen men det är mindre vanligt att den används som underlag för gemensam reflektion så att den i verklig mening blir pedagogisk.

Vår bedömning är att den pedagogiska dokumentationen bör utvecklas ytterligare så att den ännu bättre kan beskriva barnens läroprocesser bland annat för att bli ett verktyg även för planering och uppföljning inför utvärdering. En sådan ambition finns på de flesta förskolor som inspekterats men behöver, enligt vår bedömning, ges stöd och förutsättningar för att kunna förverkligas.

Barns inflytande

Styrkor

- Förskolorna erbjuder medvetet barnen valmöjligheter i verksamheten.
- Den i huvudsak tydliga och tillgängliga miljön ger barnen inflytande över sin vardag.

Utvecklingsområden

- Förskolorna behöver tydligare återkoppla till barnen vad deras synpunkter lett fram till.

I läroplanen hänger området Barns inflytande samman med Normer och värden bland annat genom betoningen av följande formulering ”I förskolan läggs grunden för att barnen skall förstå vad demokrati är”. Stadens förskoleplan instämmer i detta och lyfter även fram att ”Barn ska utifrån sin förmåga ha inflytande över och vara delaktiga i utformningen av förskolans miljö och verksamhet”. Intentionen är att barnen genom detta ska ges möjlighet att påverka sin situation och på så sätt förberedas för delaktighet och ansvar samt för de rättigheter och skyldigheter som gäller i ett demokratiskt samhälle.

Det finns enligt vår erfarenhet en stor medvetenhet kring betydelsen av att ge barnen möjligheter till inflytande och ansvar. Samtidigt har många förskoleenheter identifierat detta som ett utvecklingsområde, vilket vi även kan se i kvalitetsredovisningarna. Vår bedömning är att de förskolor som kommit längst i dessa avseenden är de som kopplat samman arbetet med barns inflytande med demokratiarbetet under Normer och värden. Allra längst har de förskolor kommit som vävt samman detta till en helhet med sin syn på barn, kunskap och lärande. I dessa fall omsätts ambitionen att varje barn är kompetent och att kunskap ses som något som barnen själva erövrar i samspel med andra.

Val, projekt, dokumentation och miljö

Många förskolor kan ge exempel på hur barnen ges möjlighet att välja på olika aktiviteter, stationer, utflykter med mera genom olika system med kort, dockor eller röstande. Detta sker dock inom ramen för de förutsättningar de vuxna ger och ofta inom en detaljstyrd vardag. De flesta förskolor framhåller att lyhördhet och flexibilitet är viktigt för att ge barnen inflytande över verksamheten och sin vardag, något vi instämmer i.

Många förskolor har som ambition att arbeta i teman och projekt utifrån barnens intressen. De förskolor som utvecklat arbetet med pedagogisk dokumentation har därigenom fått ett verktyg för att fånga upp barnens intressen, ge barnen inflytande över verksamheten och återkoppla detta till barnen. Vår bedömning är att det behövs en i praktiken omsatt pedagogisk grundsyn och ett utvecklat arbete med pedagogisk dokumentation för att barns inflytande ska genomsyra både projektets innehåll och förskolans hela organisation. Då kan de allt vanligare ambitionerna om ett utforskande arbetssätt utifrån barnens intressen omsättas, något som då även omsätter läroplanens intentioner kring barns inflytande.

De flesta förskolor har insett kopplingen mellan den pedagogiska miljön och barns inflytande vilket bidragit till att göra de flesta miljöer och material tillgängliga för barnen. Dock kan vi se att detta kan utvecklas ytterligare, särskilt för de yngre barnen. Stor åldersspridning i samma barngrupp innebär även svårigheter att organisera miljö och material så att det blir både tillgängligt och utmanande för alla barn.

Ansvar och utvärdering

Barnen får ofta ta ansvar i vardagssituationer och uppmanas att hjälpa varandra. Exempel vi ofta ser på detta är lunch- och mellanmålsbufféer där barnen väljer och tar för sig själva av maten. Vi ser även exempel på att barnen är med och utformar regler för olika aktiviteter och stationer. De förskolor som satt samman arbetet med barns inflytande till en helhet beskriver detta ofta i termer av att barnen tas med i ett förhandlande där inflytande och ansvar kopplas samman.

Det svåraste inom det här området är enligt vår bedömning att ge barnen återkoppling på vad deras önskemål och inflytande lett till för konsekvenser i verksamheten. Även här kan den pedagogiska dokumentationen vara till hjälp. Det är även ovanligt att, trots att personalen i vardagen är lyhörd för barnens önskemål, förskolorna tar tillvara barnens synpunkter på ett systematiskt sätt i utvärderingar.

När personalen beskriver att de lyckats med ambitionerna på det här området kan de dock beskriva hur barnen blir mer delaktiga, kreativa, självständiga och trygga. Det krävs enligt dem då mindre tjt. För att uppnå detta beskriver personalen vikten av att de verkligen är närvarande i mötet med barnen.

Förskola och hem

Styrkor

- Förskolorna har ett gott bemötande av och samverkan med föräldrarna i vardagen.
- Den föräldraaktiva inskolningen ger föräldrar inblick i verksamheten och lägger en god grund för fortsatt samverkan.

Utvecklingsområden

- Förskolorna behöver utveckla sin övergripande information samt i högre utsträckning erbjuda information digitalt och på flera språk.
- Samverkan med föräldrarna bör fördjupas bland annat genom att föräldrars synpunkter tas tillvara på ett mer systematiskt sätt i utvärderingen.

I Skolverkets allmänna råd för Kvalitet i förskolan (2005) lyfts samverkan mellan förskola och hem fram som ett prioriterat kvalitetsområde, vilket innebär ett förtydligande av läroplanens riktlinjer för området. Kontinuerliga utvecklingssamtal, den dagliga kontakten och olika former för inflytande och samverkan betonas som viktiga delar i arbetet med föräldrarna. Detta lyfts även fram i stadens förskoleplan som framhåller vikten av att föräldrar känner till verksamhetens mål och åtaganden. Förskoleplanen lyfter även den fram utvecklingssamtals betydelse.

Föräldraintervjuer är en del av inspektionen, vilket innebär att vi utifrån målen i läroplanen tar del av några föräldrarepresentanter upplevelser av hur samverkan och information sker. Genom intervjuerna får vi ofta en bekräftelse på personalens ambitioner med föräldraarbetet men även synpunkter och konstruktiv kritik kan ges.

Liksom tidigare år har årets inspektioner visat att arbetet med föräldrasamverkan generellt sett är högt prioriterat och håller god kvalitet. Personal och ledning är måna om att bygga förtroendefulla relationer med föräldrarna. Föräldrar beskrivs i våra intervjuer med ledning och personal ofta som engagerade och intresserade.

Både inspektionen och brukarundersökningen visar att föräldrarna särskilt uppskattar personalens bemötande. Vi kan se att detta till stor del beror på ett välkomnande och flexibelt förhållningssätt. När det uppstår oro bland föräldrarna hänger det enligt vår erfarenhet ofta samman med personalomsättning och/eller frånvaro bland personalen samt på vilket sätt information kring detta och nyrekryteringen hanteras.

Introduktion, information och samverkan

Som även konstateras i stadsdelarnas kvalitetsredovisningar har den så kallade föräldraaktiva inskolningen, där föräldrarna är med sitt barn i förskolans verksamhet några hela dagar, fått stort genomslag. Både föräldrar och personal vittnar om hur denna inskolningsform fått till följd att föräldrarna fått en ökad insyn i verksamheten, något som enligt vår bedömning lägger en god grund för samverkan.

Information till föräldrarna ges främst i den dagliga kontakten. Detta är också det viktigaste sättet enligt både personal och föräldrar. Hela 90 procent av föräldrarna var i brukarundersökningen 2008 nöjda med kontakten med personalen. De flesta förskolor synliggör verksamheten genom dokumentation på ett bra sätt, något som underlättas av att nästan alla har tillgång till digital teknik. Däremot är det inte vanligt att förskolorna informerar föräldrarna om verksamhetens mål och förutsättningar, trots att detta understryks i stadens förskoleplan och enligt vår bedömning är en förutsättning för att föräldrarna på ett meningsfullt sätt ska kunna delta i utvärdering av verksamheten. Dessutom släpar förskolan delvis efter i samhällets it-utveckling. Dagens föräldrar förväntar sig information via e-post, hemsida eller intranät, något som mycket sällan erbjuds.

Samverkansformerna uppfattas av inspektionen i huvudsak som varierade och välfungerande. Enligt våra intervjuer med föräldrarna är de oftast uppskattade. Som konstateras i kvalitetsredovisningarna uppskattas föräldramötena extra när det finns ett förberett innehåll som diskuteras. I brukarundersökningen är dock endast måttliga 70 procent nöjda med samverkan. På de flesta andra områden är nöjdheten 80-90 procent.

Utvecklingssamtal erbjuds alltid men underlagen för samtalen varierar stort. I likhet med tidigare år behöver inspektionen ibland påpeka att samtalen är till för att visa på vilket sätt *förskolan* bidragit till barnets trivsel, utveckling och lärande, och inte ska handla om bedömningar av barnet. Vikten av detta lyfts även fram i förskoleplanen. Att hjälpa personalen i detta viktiga uppdrag, genom att ta fram underlag för samtalen som leder i rätt riktning, anser vi vara ett ansvar för förskolans ledning. Dessa samtalsunderlag bör även tas fram och introduceras utifrån diskussioner kring

de teorier som ligger bakom läroplanens och Skolverkets allmänna råds ställningstaganden för att undvika att hamna i bedömningar av barnen. De föräldrar som inspektionen mött under året var dock övervägande nöjda med samtalen som de upplevde fördjupade informationen kring deras barn. Detta stöds av brukarundersökningens resultat där närmare 80 procent var nöjda med utvecklingssamtalen.

Utvärdering och likabehandlingsplan

Förskolorna är generellt lyhörda för föräldrarnas synpunkter i vardagen och i olika andra sammanhang som i möten och samtal. Dessa i huvudsak muntligt framförda synpunkter används i viss mån i utvärderingar. Däremot sker detta sällan så systematiskt att läroplanens intentioner kring hur föräldrar blir delaktiga i utvärderingen kan anses uppfylla. I det fall det sker är det dessutom ovanligt med återkoppling till föräldrarna så att de ser vad deras synpunkter lett till för åtgärder. En förutsättning, som nämns ovan, för att föräldrarna ska kunna delta i utvärderingen på ett meningsfullt sätt är att de är informerade om verksamhetens mål och åtaganden.

När det gäller likabehandlingsplanen så känner få föräldrar till syftet eller lagstiftningen kring den. De har enligt vår erfarenhet sällan varit delaktiga i framtagandet eller arbetet med revideringen av planen och vet inte hur de ska gå tillväga för att använda lagen. Trots att föräldrarna ofta är nöjda med förskolornas förebyggande arbete mot diskriminering och andra former av kränkande behandling behöver delaktigheten utvecklas och lagstiftningens syfte och användande diskuteras vidare.

Samverkan med förskoleklassen, grundskolan och fritidshemmet

Framgångsrika områden

- Det finns rutiner för överlämnandet till skolans verksamheter för de flesta barn.
- Barn i behov av särskilt stöd får ett väl förberett överlämnande.

Utvecklingsområden

- Samverkan kring det pedagogiska innehållet behöver fördjupas för att uppnå en bättre pedagogisk kontinuitet för barnen.
- Samverkan behöver övergripande organiseras så att den inbegriper alla barn och former av anordnare.
- Överlämnandesamtalet bör i högre grad vara i form av trepartssamtal och innefatta en pedagogisk dokumentation över barnets förskoletid.

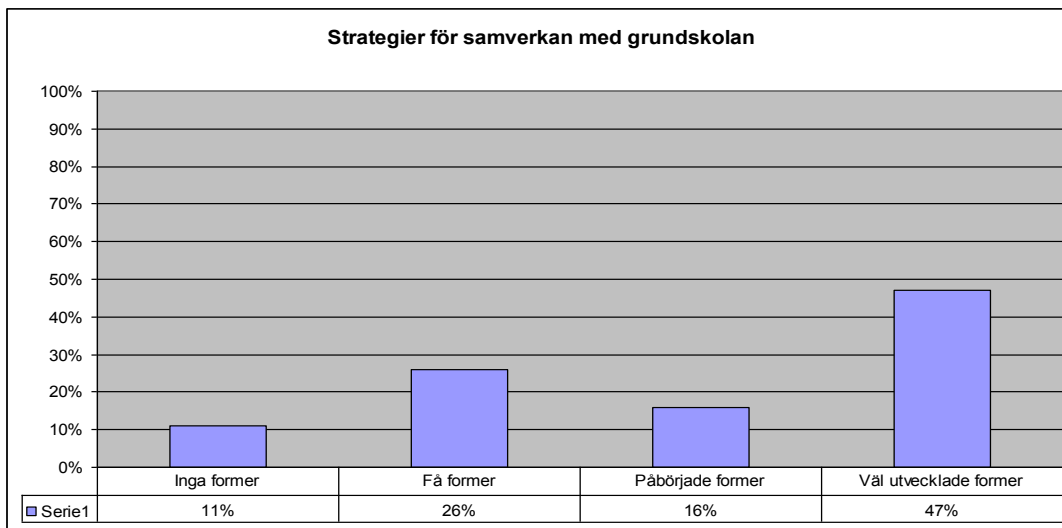
Enligt läroplanen ska förskolan sträva efter att nå ett förtroendefullt samarbete med förskoleklassen, skolan och fritidshemmet för att stödja barnens allsidiga utveckling och lärande i ett långsiktigt perspektiv. Detta understryks även i stadens förskoleplan: "Överlämningsamtalet mellan förskola och skola ska innefatta en dokumentation av förskolans pedagogiska arbete under barnets förskoletid. Alla barn och föräldrar har rätt till en väl organiserad övergång mellan förskolan och grundskolan. /.../ Alla föräldrar har rätt att delta vid överlämningsamtal mellan förskola och skola." Dessutom förtydligas här föräldrarnas ansvar kring det egna barnet: "Föräldrar har ansvaret för att informera skolan om det egna barnet vid övergången."

Rutiner

Inspektionens erfarenheter från verksamhetsåret 2008/09 är att de flesta förskolorna har fungerande rutiner för barnens övergång till skolans verksamheter med de mest närliggande skolorna, dock inte med alla skolor de överlämnar barn till. Detta är i många områden ett allt större problem eftersom föräldrar väljer andra skolor än de i närområdet. Även i närområdet kan antalet skolor öka genom att nya anordnare tillkommer.

Flera förskolor beskriver också att rutiner som tidigare fungerat inte längre efterlevs. Här finns dock tydliga ambitioner att hitta nya strategier. Förskolorna är även beroende av skolornas ambitioner och möjligheter till samverkan. Vi kan se att ambitionerna varierar från skolornas sida och i många fall även verkar vara personberoende inom samma skola. Vi kan dessutom konstatera att det finns oroväckande tecken på att enskilt drivna förskolor har svårt att etablera kontakt med kommunala skolor i samband med övergången.

I tabellen nedan åskådliggörs i vilken utsträckning inspekterade förskolor enligt inspektörernas bedömningar har utarbetade rutiner och fungerande samverkan med skolans verksamheter.

Kommentar: På de förskolor som har väl utvecklade former för samverkan begränsas detta dock till den eller de närmaste skolorna dit de flesta av deras 6-åringar går vidare.

Samverkan

Verklig samverkan i läroplanens mening är mer sällsynt, hälften av de inspekterade förskolorna har inget sådant utbyte med skolans verksamheter. Där det finns ett mer fördjupat utbyte, med ett pedagogiskt fokus, sker det med en näraliggande skola och är oftast övergripande organiserat av stadsdelen. Detta är något som även konstateras i den övergripande kvalitetsredovisningen för stadens samtliga förskolor.

Överlämningssamtal

Det är sällsynt att så kallade trepartssamtal genomförs inför övergången i vilka föräldrar, förskolepersonal och personal från skolans verksamheter deltar. I många fall erbjuds föräldrar att delta men väljer att avstå. För att överbrygga verksamheternas olika sekretess anser vi att förskolans och skolans verksamheter bör fortsätta verka för att göra det möjligt för föräldrar att delta i dessa samtal. Det vill säga att tolka stadens förskoleplans mening, att föräldrar har rätt att delta, som en uppmaning till båda verksamheterna att anstränga sig för att ge föräldrar den möjligheten.

Att förskoleplanen lyfter fram att det är föräldern som har ansvar för att informera skolan om det egna barnet framtar inte ansvaret för förskolan och skolan att samverka kring verksamhetens innehåll. Någon dokumentation förs idag ytterst sällan över från förskolan till skolan utan det vanligaste är att förskolans dokumentation överlämnas till föräldrarna vilket dock inte leder till att den kommer till användning i skolan.

Barn i behov av särskilt stöd

Vad gäller de barn som haft särskilt stöd i förskolan, eller förväntas behöva extra omsorgsfull planering inför starten i förskoleklass, finns dock enligt vår erfarenhet alltid en väl fungerande strategi för övergången med olika samtal där även föräldrarna deltar.

De föräldrar vi mött i inspektionen är för det mesta nöjda med hur övergången fungerar. Enligt vår bedömning beror det på att de inte har förväntningar på en mer fördjupad samverkan eller på att förskolorna ska kunna ha rutiner för övergången med alla skolor.

Systematiskt kvalitetsarbete och ledarskap

Styrkor

- De flesta förskolor har en organisation som skapar goda förutsättningar för delaktighet och ett systematiskt kvalitetsarbete.

Utvecklingsområden

- Förskolorna behöver formulera tydligare mål samt ta fram kriterier för att underlätta sin uppföljning och utvärdering.
- Förskolorna behöver mer systematiskt sammanställa sin uppföljning som underlag för sin utvärdering.
- Förskolorna behöver i högre grad beskriva vilka resultat använda arbetssätt lett fram till och göra analyser utifrån detta.

Skolverkets allmänna råd slår fast att ”Den pedagogiska ledningen är en viktig faktor för förskolans kvalitet”. Dessutom framhålls att ”Det är angeläget att kommuner och förskolor har system för uppföljning och utvärdering av måluppfyllelse och kvalitet för att veta om och hur verksamheten uppfyller de nationella bestämmelserna i skollag och läroplan”. Tydliga riktlinjer och krav för det systematiska kvalitetsarbetet finns även reglerat i förordningen om kvalitetsredovisning, något som dock enbart är bindande för kommunala förskolor.

Stadens förskoleplan lyfter fram att ”En kvalitativ utveckling av förskolan kräver ett pedagogiskt ledarskap, som skapar förutsättningar för den pedagogiska verksamheten att arbeta mot uppställda mål och skapa förutsättningar för ett systematiskt kvalitetsarbete”.

Förskolan har länge haft problem med att visa resultat av sin verksamhet på ett systematiskt och kvantifierbart sätt. Detta beror bland annat på att förskolan har mål att sträva mot och inte mål att uppnå som grundskolan har. Det innebär att förskolan ska utvärdera vilket resultat arbetssätten lett fram till, inte de enskilda barnens prestationer. Det saknas även en vana inom förskolan att analysera och beskriva sin verksamhet i termer av resultat.

Ledning och organisation

Inspektionens erfarenhet är att nästan alla enheter har en tydlig ledning, en dokumenterad ansvarsfördelning och olika mötesformer, som skapar förutsättningar för personalens delaktighet och ger goda möjligheter för ett systematiskt kvalitetsarbete. I takt med att framförallt de kommunala enheterna har blivit större har organisationen förändrats och nya ansvarsfunktioner, som exempelvis pedagogiska ledare, har tillkommit. Det finns dock flera exempel där den pedagogiska organisationen inte är lika tydligt formulerad, utan där organisationen istället utgår från praktiska ansvarsområden vars huvudsyfte är att säkerställa den vardagliga driften i form av förbrukningsmaterial, scheman, arbetsmiljö och liknande.

Styrdokument

De verksamhetsplaner som inspektionen tagit del av innehåller nästan alltid målformuleringar som tydligt är kopplade till mål i läroplanen och/eller övergripande kommunala mål och åtaganden. Problemet är att den ibland stora mängden mål gör att det är svårt att följa upp alla. Vidare är målen ofta formulerade som arbetssätt och inte som mål på ett sätt som skulle underlätta uppföljning och bedömning av måluppfyllelse. Vi kan se att de förskoleenheter som formulerat en gemensam pedagogisk grundsyn även har lättare att formulera mål i sina verksamhetsplaner.

Det framgår sällan på vilket sätt det föregående årets utvärdering och kvalitetsredovisning påverkar prioriteringarna i kommande verksamhetsplan. Det är även olika hur väl förskoleavdelningarnas arbetsplaner beskriver arbetssätt utifrån målen i enhetens/förskolans verksamhetsplan. Många förskoleenheter har inte tagit fram en gemensam mall för avdelningarnas arbetsplaner. Det finns även ibland problem med att få planerna att tidsmässigt hänga ihop så att resultat av utvärderingar ligger till grund för kommande planer och så att avdelningarna omsätter enhetens mål. Sammantaget försvagas målstyrningen av att förskolornas planer i så låg grad innehåller uppföljningsbara mål och av att planer på olika nivåer ofta inte har en koppling sinsemellan. Att utforma sammanhängande system och underlag för styrdokument samt avdelningarnas planerings- och uppföljningsarbete anser vi vara en ledningsfråga.

Uppföljning och utvärdering

Alla förskolor har någon form av uppföljning och utvärdering. Dock sker det mesta arbetet muntligt och ostrukturerat vilket gör det starkt beroende av chefens förmåga att från olika sammanhang sammanställa verksamhetens resultat. Vi ser en risk att viktiga resultat inte uppmärksammas och att delaktigheten försvåras för både personal och föräldrar när utvärderingsprocessen på det sättet blir osynlig. Utvärderingarna innehåller i likhet med tidigare år snarare redovisningar av arbetssätt och aktiviteter än resultat av vad dessa lett fram till för barnen. Dessutom saknas analyser utifrån resultaten, i de fall sådana presenteras.

Inspektionen förordar att verksamheterna använder sig av olika metoder för uppföljning för att få ett brett underlag till sin utvärdering men endast ett fåtal förskolor gör detta. Flera förskolor använder sig av någon form av självvärdering

och några har föräldraenkäter. Barns och föräldrars synpunkter uppmärksammas ofta i vardagen och i olika samtal, vilket bekräftas i brukarundersökningen där föräldrarna till 80 procent anser att personalen tar hänsyn till deras behov och önskemål. Däremot sker detta mer sällan systematiskt och synpunkterna utgör därför i låg grad underlag för förskolornas systematiska kvalitetsarbete. Detta riskerar att medföra att man går miste om viktiga aspekter och utvecklingsmöjligheter.

Genom att väga samman barns och föräldrars synpunkter på verksamheten, tillsammans med personalens kvalitativa bedömningar av måluppfyllelse, skulle man kunna skapa en bredare grund för redovisning av kvalitet. Dessutom anser vi att den pedagogiska dokumentationen, som på de flesta förskolor synliggör verksamheten, bör utvecklas så att den även kan användas som ett verktyg för uppföljning och utvärdering.

Vi kan tydligt se att utbildningsförvaltningens pågående projekt "Utbildning i lokalt kvalitetsarbete" har fått genomslag i förskolorna. Framförallt bedömer vi att ambitionerna att ta fram kriterier för måluppfyllelse kommer att förbättra förskolornas förmåga att följa upp sin verksamhet och därmed förbättra möjligheterna att påvisa resultat.

Kompetensutveckling

Inspektionens erfarenhet är att de flesta enheter har en medveten kompetensutveckling som i flera fall svarar mot identifierade utvecklingsområden. Den personal vi intervjuat är oftast nöjda med sina möjligheter till kompetensutveckling.

De flesta förskolorna tar tillvara intern specialkompetens på olika sätt och vi ser flera exempel på nätverksarbete där personal kan utbyta erfarenheter och diskutera pedagogiska frågor. Detta ger goda förutsättningar för att bygga upp en lärande organisation. Det är vår bedömning att det är viktigt för verksamhetsutvecklingen att skapa forum för utbyte och pedagogiska diskussioner. Särskilt på de mindre enskilt drivna enheterna behöver man aktivt skapa sådana sammanhang eftersom det inte finns naturligt i organisationen.

Speciellt på de större kommunala enheterna är det vanligt att en pedagogisk ledare har ett särskilt ansvar för att driva den pedagogiska utvecklingen, planera kompetensutveckling, handleda och leda nätverk av olika slag. Detta ger enligt vår bedömning en tydlig pedagogisk styrning av verksamheten. Inspektionens erfarenhet är dessutom att ökad kompetens inte bara leder till bättre verksamhet utan även får till följd att personalen ser nya utvecklingsmöjligheter, även inom områden som redan fungerar relativt bra.

Planeringsförutsättningar

System och rutiner för planering, uppföljning och utvärdering är enligt Skolverkets allmänna råd viktiga för den pedagogiska kvaliteten. Vår bedömning är att de flesta förskoleenheter kan erbjuda rimliga förutsättningar för personalens planering och reflektion även om det finns behov av ytterligare möjligheter till detta. Det finns en struktur för arbetslagets planering och förskolorna har oftast arbetsrum med teknisk utrustning som underlättar planeringsarbetet. Däremot är det ovanligare att

förskolorna har en fungerande struktur för personalens individuella planeringstid. Frånvaro bland personalen försvårar dessutom planeringsarbetet både för arbetslagen och för den enskilda personalen. Vi anser att det är en ledningsfråga att skapa förutsättningar för personalen att genomföra läroplanens uppdrag, både tidsmässigt och praktiskt. Regelbunden planering, dokumentation och reflektion bör ses som nödvändiga delar i det systematiska kvalitetsarbetet

Strukturella förutsättningar

De förskolor som inspekterats har generellt lokaler som väl lämpar sig för förskoleverksamhet och nästan undantagslöst egna gårdar samt närhet till natur och parker. Staden har som ambition att öka förskollärartätheten och den har också höjts det senaste året från 38 procent till 44 procent av personalen enligt Stadsledningskontorets statistik, detta trots allmän brist på förskollärare och en omfattande utbyggnad av förskoleverksamheten. Inspektionens erfarenhet är dock att andelen förskollärare varierar kraftigt både mellan förskolor och inom förskolorna. Det finns fortfarande avdelningar som saknar förskollärare. Föräldrarna var i brukarundersökningen redan 2008 till 85 procent nöjda med personalens kompetens.

Att utbyggnaden lyckats motsvara den ökade efterfrågan visas av att antal barn per personal minskat något, från 4,9 till 4,6. Dessa siffror utgår dock från andra beräkningsgrunder än de som inspektionen använder⁴. De förskolor som inspekterats under läsåret hade med inspektionens sätt att räkna ett genomsnitt på 5,4 barn per heltidsanställd avdelningspersonal.

Föräldrarna visar sig också endast till 60-65 procent vara nöjda med personalomsättning, personaltäthet och barngruppsstorlekar. Det är inte vanligt att förskolorna lyckas följa stadens rekommendationer för maximala barngruppsstorlekar, 14 för barn 1-3 år och 18 för barn 3-5 år. Att barngrupperna är större kan bero på ekonomiska skäl men särskilt under vårterminen är det en konsekvens av att uppfylla den så kallade barnomsorgsgarantin. Det sista gäller bara de kommunala förskolorna; de enskilt drivna förskolorna har inte någon skyldighet att medverka till att barnomsorgsgarantin efterlevs.

⁴ Inspektionen räknar bara ordinarie avdelningspersonal, alltså inte personal anställd för barn i behov av särskilt stöd eller andra stödpersoner.

AVSLUTANDE DISKUSSION MED PRIORITERADE UTVECKLINGSMÅL

Det goda arbetet i förskolan

Både inom inspektionen, men även bland den personal och ledning vi möter, är det lätt att all uppmärksamhet ägnas åt det som behöver vidareutvecklas. Det är en viktig drivkraft men det är även angeläget att påminna sig om allt det som är bra i Stockholms förskolor, vilket inte minst framgår i brukarundersökningarna.

Under årets inspektioner har vi mött stort engagemang från personal och ledning, i huvudsak nöjda föräldrar och framförallt barn som på ett lustfyllt sätt leker och lär tillsammans. Arbetet med normer och värden, där många förskoleenheter formulerat en värdegrund, ger barnen goda förutsättningar att utveckla sin sociala och empatiska förmåga. Det finns en medvetenhet kring vikten av att vidareutveckla och ta fram strategier för jämställdhetsarbetet, för arbetet med det mångkulturella uppdraget och för barns inflytande. Detta ger goda förutsättningar för förskolans demokratiuppdrag.

Det finns även en medvetenhet om att pedagogisk miljö och pedagogisk dokumentation ger förutsättningar och är viktiga verktyg för att åstadkomma en verksamhet fylld av möjligheter. Inom dessa områden sker enligt vår bedömning en tydlig utveckling. Vidare arbetar personalen medvetet med barns språkutveckling och är ofta medvetna om vikten av andraspråkutveckling. Barn som behöver extra stöd får generellt det i förskolan och det finns ett stort engagemang för detta. Förskolorna prioriterar kontakten och samarbetet med föräldrarna, något som visar sig framgångsrikt och uppskattat på flera sätt. Det finns även en uttalad ambition att hitta goda samverkansformer med skolans verksamheter för att ge barnen en bra övergång.

Vi ser goda exempel på verksamheter som lyckas väva samman läroplanens målområden till en helhet för barnen. Många förskolor har även byggt upp stödfunktioner och en organisation som stödjer det pedagogiska utvecklingsarbetet. Det finns dessutom, mycket tack vare utbildningsförvaltningens projekt "Utbildning i lokalt kvalitetsarbete", tydliga ambitioner att utveckla det systematiska kvalitetsarbetet.

Utvecklingsområden

Inspektionens bedömning är liksom tidigare år att det viktigaste utvecklingsområdet för förskolorna är att fördjupa diskussionerna kring synen på barn, kunskap och lärande så att en gemensam pedagogisk grundsyn kan formuleras, konkretiseras och omsättas. Utgångspunkten för dessa diskussioner bör vara de teorier som ligger till grund för läroplanen, exempelvis Lev Vygotskijs kulturhistoriska teori, Ingrid Pramling Samuelssons forskning samt Gunilla Dahlbergs arbeten där barn beskrivs som aktiva medskapare av egen kunskap och identitet. Detta anser vi skulle få positiva konsekvenser för såväl verksamhetens organisation som innehåll. Genom ett ökat helhetsperspektiv på barnens lärande skapas förutsättningar för att läroplanens olika målområden vävs samman i för barnen meningsfulla sammanhang. För att

åstadkomma dessa diskussioner behöver det skapas sammanhang för utbyten och pedagogiska reflektioner utifrån den pedagogiska praktiken.

För att ge förutsättningar för förskolans arbete med ett helhetsperspektiv behöver den dokumentation som idag mest används för att synliggöra verksamhetens aktiviteter och händelser genom reflektion utvecklas till en mer pedagogisk dokumentation. Bland andra Hillevi Lentz Taguchi har i flera böcker beskrivit teorierna bakom pedagogisk dokumentation samt hur den kan bli ett verktyg såväl i personalens arbete med barnen som för personalens planering och uppföljning. En sådan pedagogisk dokumentation blir även ett verktyg för att utveckla arbetet med barns inflytande och det systematiska kvalitetsarbetet.

Organisationen av den pedagogiska miljön sätter till stora delar ramarna för barnens möjligheter till aktivitet, inflytande och lärande i vardagen. Konsekvenserna och möjligheterna i detta har till exempel beskrivits av Elisabeth Nordin Hultman i boken "Pedagogiska miljöer och barns subjektskapande". Vår bedömning är att såväl barns lärande som inflytande skulle gagnas av att fler miljöer vidareutvecklas till att bli ännu mer välutrustade, tillgängliga, kreativa och utmanande.

Förskolorna behöver diskutera behovet av och vinsterna för verksamheten med ett systematiskt kvalitetsarbete. Bland annat ger det möjlighet att tydligare visa verksamhetens resultat, ökad delaktighet och långsiktigt säkerställd verksamhetsutveckling. Utifrån detta bör system tas fram för att systematiskt följa upp och utvärdera verksamheten samt i det arbetet bättre ta vara på barns och föräldrars synpunkter. Här pågår ett utvecklingsarbete inom ramen för utbildningsförvaltningens projekt "Utbildning i lokalt kvalitetsarbete".

Som utgångspunkt för den här delen av arbetet bedömer vi att det behövs en diskussion kring olika former av kvalitet. Detta har Gunilla Dahlberg och Peter Moss utvecklat i boken "Från kvalitet till meningsskapande. Det har även beskrivits av Sonja Sheridan. Peder Haug anser att man kan skilja mellan strukturkvalitet, processkvalitet, resultatkvalitet och även servicekvalitet. Det centrala för förskolans uppföljning och utvärdering är i Haugs terminologi *processkvalitet*, det vill säga de processer som pågår i förskolan; jämfört med *resultatkvalitet* – de konkreta kunskaper barnen får.

Peder Haugs teori om utvärdering inom förskolan innebär att det som ska utvärderas är resultatet av de lärprocesser som verksamheten skapar, inte individuella barns prestationer, något som väl stämmer överens med läroplanens och förskoleplanens intentioner och strävansmålen funktion. Det här området kommer ytterligare att lyftas fram i den nu pågående revideringen av läroplanen. Vår bedömning är att tydligare mål kopplat till kriterier för måluppfyllelse tillsammans med en tydligare analys av resultaten kommer att behövas. Här kan en utvecklad pedagogisk dokumentation bli ett viktigt verktyg.

Det finns flera områden där förskolorna är medvetna om betydelsen av att vidareutveckla sitt arbete, bland annat genusarbetet och det mångkulturella uppdraget. Vår bedömning är att dessa områden behöver få tydligare strategier. Detta skulle gagnas av att de inkluderas i värdegrundsarbetet. Det mångkulturella arbetet

behöver även omfatta barns modersmål och andraspråksutveckling. Exempel på detta finns i boken "Flerspråkighet i förskolan" från Myndigheten för skolutveckling.

Förskolorna prioriterar samarbetet med föräldrarna, något som generellt är framgångsrikt. I kvalitetsredovisningarna och inspektionerna framgår dock en önskan från personalen om ett tydliggörande av förväntningar samt en fördjupad samverkan. Vår bedömning är att detta vore önskvärt men behöver föregås av en diskussion kring de olika roller som begreppen förälder/brukare/kund innebär samt vad detta får för betydelse i olika frågor och sammanhang. Vi anser även att det behöver förtydligas på vilken nivå olika samverkansfrågor hör hemma; på avdelningen, hos förskoleledningen eller på stadsdelnivå.

Likabehandlingsplanen är nu utifrån den tidigare lagstiftningen etablerad på alla förskolor. Däremot saknas kännedom om förändringarna i lagstiftningen från den 1:a januari 2009 och kravet på att likabehandlingsplanen ska redovisas i kvalitetsredovisningen. Vår bedömning är dessutom att det behövs en diskussion kring syftet med lagstiftningen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling och föräldrarnas roll i det sammanhanget för att fullt ut omsätta lagstiftningens intentioner. Det behöver tydliggöras på vilket sätt det förebyggande och åtgärdande arbetet gagnar barnen. Detta skulle enligt vår bedömning få störst effekt om det kopplades till värdegrundsarbetet.

Vi möter stora ambitioner inom förskolan att ge barnen en bra övergång till skolans verksamheter. Kravet på detta har förstärkts genom stadens förskoleplan och innebär att förskolan behöver vidareutveckla dokumentationen av sin verksamhet och barnens lärande. För att öka förståelsen för betydelsen av en god övergång är det dock vår bedömning att det behövs goda exempel på vad god samverkan mellan förskolan och skolans verksamheter kan leda till för fördjupat lärande och kunskaper hos barnen

Allmänt kring inspektionen under året

Vår bild, som styrks av svaren på de utvärderingsenkäter vi sänder till de inspekterade enheterna, är att inspektionen i huvudsak tagits emot som ett välkommet "utifrån-perspektiv" och som ett stöd för verksamhetsutvecklingen. Ledning och personal har öppet berättat om och med stort engagemang visat upp och beskrivit sin verksamhet. Även föräldrar har villigt ställt upp för att ge sitt perspektiv. Inspektionen har anpassats till förskolornas olika organisatoriska förutsättningar, detta för att bli ännu mer användbar som ett verktyg för förskolornas vidare utveckling.

INSPEKTERADE FÖRSKOLOR

Inspekterade förskolor aug 2008 – juni 2009

<i>Stadsdels - förvaltning</i>	<i>Kommunala enheter</i>	<i>Antal förskolor</i>	<i>Enskilt drivna enheter</i>	<i>Antal förskolor</i>
Bromma	Familjecentral med förskolor	4		
Enskede- Årsta-Vantör			Kulturkrabaten	5
Farsta			Treklövern	5
Hägersten- Liljeholmen	Gröndals förskolor	5		
Hässelby- Vällingby	Loviselunds förskolor	4		
Kungsholmen			Nallebjörnen	1
Norrmalm	Matteus förskolor	4	LEKO	1
Rinkeby- Kista			Förskolan Mångården	2
Skarpnäck	Björkhagens förskolor	7	Kulingen	1
Skärholmen	Vårberg och Sättra	8		
Spånga- Tensta	Solhem, Sundby/Flysta	3		
Södermalm	Maria förskolor	5	Loket	1
	Söderförskolor	4		
Älvsjö	Trollsländan och Skogsgläntan	2		
Östermalm			Olympen	1
Totalt		46		17

